

עידן המועדים

הלכות הנוכה

על פי פסקי השולחן ערוך, רמ"א, משנה ברורה, מרן הראש"ל רבינו עובדיה יוסף זצוק"ל, ילקוט יוסף ועוד
נכתב ונערך על ידי הרב עידן בן-אפרים שליט"א (02-5324067)

הנוכה ומנהגיו

א. מהו הנוכה? – רבינו הרמב"ם (תנוכה ג, א-ג) כתב את הרקע לימי החנוכה, ואלו דבריו: בתקופת בית שני, גזרו מלכי יון גזירות על עם ישראל, וביטלו אותם מִדָּתָם, ולא הניחו להם לעסוק בתורה ובמצוות, ולחצו לחץ גדול, ופשטו ידיהם בממונם ובבנותיהם, ונכנסו להיכל ופרצו בו פרצות וטימאו הטהרות [ושלטו בישראל במשך 180 שנה! ויקרא רבה כט, ב]. והיה צר מאוד לישראל מפניהם, עד שריחם עליהם ה' אלקי אבותינו, והושיעם מידם והצילם, וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים [חמשת בניו של מתתיהו הכהן: יהודה, שמעון, יוחנן, יונתן ואלעזר], והרגום, והושיעו את ישראל מידם, והעמידו מלך מן הכהנים [ומלכות בית חשמונאי ארכה 103 שנים (עבודה זרה ט), ומלכו מהם י"א מלכים, ואחריהם מלך הורדוס], וחזרה המלכות לישראל, ונמשכה יותר ממאתיים שנה עד חורבן בית שני.

וכשגברו ישראל על אויביהם ואיבדום, היה זה ביום כ"ה בחודש כסליו [בשנת 3622 לבריאת העולם (138 לפני הספירה), כ-218 שנה אחרי נס פורים שהיה בזמן חורבן בית ראשון (סדר הדרות)], וכשנכנסו להיכל לא מצאו שמן טהור במקדש אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו להדליק אלא יום אחד בלבד, ונעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים, עד שכתשו זיתים והוציאו מהם שמן טהור.

ומפני זה תיקנו החכמים שבאותו הדור שיהיו שמונה ימים אלו, שתחילתם מיום כ"ה בכסליו, ימי שמחה והלל בכל שנה ושנה, ומדליקים בהם נרות על פתחי הבתים בכל לילה ולילה משמונת הלילות, להראות ולגלות הנס, והיא מצוה מדברי חכמים כקריאת מגילה, וימים אלו הם הנקראים "חנוכה".

ב. מעלת הימים/סיפור הנפלאות – ימי חנוכה יש בהם תוספת קדושה, ונקרא רגל מכלל המועדים (שער הכוונות, עין חנוכה), וצריך האדם להזהר שלא יפסידם בשחוק וקלות ראש, כי בימים שעשה ה' ניסים לעמו ישראל, חייבים להודות לשמו יתברך, ובמקום ההודות, איך יתכן שיחטא האדם ויִאָשֵׁם. ולמי שיש לו לב, יספיק מוסר זה (החיד"א במורה באצבע ט, שג; מל"ח כו, חי וסו; באה"ל ס"ט תרע). – ויש לאדם לספר לבני ביתו ענין הניסים שנעשו לאבותינו בימים אלו (קיצור שולחן ערוך קלט, א).

ג. סעודות – ריבוי הסעודות שמרבים בהן בימי חנוכה, אינן אלא סעודות רשות, שלא קבעו חכמים ימים אלו למשתה ושמחה (ש"ע תרע, ב). ויש אומרים שיש קצת מצוה בריבוי הסעודות, ונוהגים לומר זמירות ותשבחות לה' בסעודות אלו, ואז לכל הדעות נחשבות לסעודות מצוה (רמ"א שם). והשמחה תהא מעורבת ובלולה בשמחת התורה (כנה"ג הגה"ט שם; באה"ל שם).

ד. מאכלים/צדקה – נוהגים לאכול סופגניות ולביבות מטוגנות בשמן, זכר לנס השמן של המנורה (יח"ט*), ויש נוהגים לאכול מאכלי חלב (רמ"א תרע, ב; בא"ח וישב, כד). [ואין לברך על סופגניה בתוך הסעודה, ולכתחילה יביאנה רק לאחר ברכת-המזון (יט)]. – ומרבים בצדקה בימי החנוכה, כי הימים הללו מסוגלים לתקן בהם פגמי הנפש על

ידי הצדקה, וביחוד כשנותנים ללומדי תורה עניים להחזיקם (קיצו"ש ע קלט, א וע"י מ"ב תרע, ב).

ה. עשיית מלאכה – ימי החנוכה מותרים בעשיית מלאכה, ונוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד שנרות החנוכה דולקים (ש"ע תרע, א), במשך חצי שעה מהדלקתם, והטעם הוא משום היכר להודיע שאסור להשתמש לאור נרות החנוכה (מ"ב שם, ד), והיא קבלה מזמן קדום (בא"ח וישב, כז). וההקפדה הינה דוקא במלאכות גמורות כגון כביסה, תפירה וסריגה, אבל מותרות בבישול ואפיה (י"ב). – והאנשים אינם נמנעים כלל מעשיית מלאכה (ע"י מ"ב שם, ג; יד).

ו. חספד/תענית/בית-קברות – ימי החנוכה הם ימי שמחה והלל, ואין להתעצב בהם אלא להראות ששון ושמחה על כל הטוב שעשה עימנו אלוקינו בימים האלו (סדר היום, סדר תנוכה ד"ה ימ"י), ולכן ימי החנוכה אסורים בהספד ובתענית כימי הפורים (ש"ע תרע, א), אבל חכם שנפטר מותר להספידו בפניו [=בעת ההלוייה] (שם, ג; י"ד ת"א, ה). – ומנהג הספרדים שאם חל יום האזכרה בחנוכה, אין עולים לבית-הקברות, אלא מקדימים ללכת קודם חנוכה (מל"ח כו, י"א; בא"ח ש"א וישב, כב), ואם חל יום השבעה או השלושים בחנוכה, מאחרים את העליה לאחר חנוכה (י"א ד"ה ומה; נט) [וביום האזכרה מותר לעשות סעודה ולימוד, ויאמרו דברי תורה וחיזוק ללא דברי הספד (ילקו"י נו אט)], ומכל מקום דיני אבילות נוהגים בחנוכה כרגיל (ש"ע תרצ, ד).

החייבים בהדלקה

ז. מצות החולקח – מצות נרות חנוכה חביבה היא עד מאוד, וצריך האדם להיזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל והודיה לו על הניסים שעשה לנו (רמב"ם חנוכה ד, י"ב), ואפילו עני שבישראל שמתפרנס מן הצדקה, שואל על הפתחים או מוכר כסותו (שם; ש"ע תרע"א, א) או משכיר עצמו לעבודה כדי שיוכל לקנות לפחות נר אחד לכל לילה ולפרסם הנס בהדלקה (מ"ב שם, ב וג; כא), ואף אם ארע שהחסיר להדליק יום אחד, ידליק בשאר הימים, כיון שכל יום היא מצוה בפני עצמה (ע"י ש"ע ס"ט תרע"ב).

והמזלזל בהדלקת נרות חנוכה, מלבד מה שמבטל מצות חכמים, נראה שכופר בטוב שהטיב עימנו הקב"ה ואינו שמח בשמחת ישראל ואינו חושש בגאולתם ובנחמתם, חס ושלום (סדר היום, סוף סדר תנוכה ד"ה וע"י).

ה. נשים – נשים חייבות בהדלקת נרות חנוכה, לפי שאף הן היו באותו הנס, שכן גזירות הַיּוֹנִים חלו גם על הנשים שלא ישמרו תורה ומצוות (ש"ע תרע"ה, א). [אך כמובן שאם בעלה מדליק, הוא מוציא ידי חובה את כל בני הבית בהדלקתו, ואינה מדליקה. כמו כן, אם הבעל אינו בבית, האשה מדליקה ויוצא ידי חובה בהדלקתה (ש"ע תרע"ו, ג ומ"ב; תרע"ז, א ומ"ב)]. – וסומא שהוא נשוי, אשתו תדליק נר חנוכה ותברך, ואם אינו נשוי, יכול להדליק בעצמו ולברך (ק"א).

ט. בחורי-ישיבה/חיילים/בית-מלון – בחורי ישיבה ספרדים שלומדים בישיבות, והוריהם מדליקים נרות בביתם, יוצאים ידי חובה בהדלקה של הוריהם ואינם צריכים להדליק נרות [וטוב שיקפידו לשמוע את ברכות ההדלקה שבבית-המדרש, והמברך יכול להוציאם אם מדליקים, וכיון שלא לצאת בהדלקתם, וידליק בברכה (אור"צ מו, א). וכן תנהגה בנות במדרשה. ומנהג בחורי הישיבה האשכנזים להדליק נרות בישיבה כל אחד בפני עצמו (קמח וקמט)]. והוא הדין בכל זה גם לענין חיילים (ק"ו) [וחייל נשוי, יוצא ידי חובה בהדלקת אשתו. ואם היא בבית הוריה, וכן חייל

* **הבהרה:** סתם ציון שבדברינו, הכוונה לעמוד שבספר "חזון עובדיה" חנוכה. ש"ע=שולחן ערוך. מ"ב=משנה ברורה. מל"ח=מועד לכל חי. בא"ח=בן איש חי. ילקו"י=ילקוט יוסף.

רווק שאינו סמוך על שולחן הוריו, ידליק במקומו בצבא (ילקו"י תק). – והשווה בבית-מלון, מן הדין צריך להדליק בחדר השינה, אך אין לעשות כן, הואיל ובעלי המלון אינם מסכימים שידליקו נרות בחדרים מחשש שריפה [ואף אם ישב וישמור על הנר אסור להדליק], ולכן צריך בעל המלון לזכות חלק בשמן לכל האורחים ולהדליק בפתח בית המלון, או שהאורחים עצמם ישתתפו וידליקו (שם תקה) [ואם לן לבדו במלון, אשתו מוציאתו ידי חובה, ואינו רשאי להדליק בברכה (שם תפס)].

ההכנות להדלקה

י. החנוכי'ה והנרות – ישתדל להדליק בחנוכה יפה כפי כוחו, וכן להדליק בנרות נקיים ונאים, והכל לשם שמים, ויהיו שוים בגודלם ומראיהם ומינם (מורה באצבע ט, ש; בא"ח וישב, יג; מ"ב תרעג, כח), ועל ידי כך זוכה לבנים תלמידי חכמים (שבת כג: וברש"י). ואשרי מי שזוכה להדליק בחנוכה העשויה מכסף (באה"ט שם, יג).

יא. מספר הנרות – בלילה הראשון מדליק נר אחד (מלבד השמש), מכאן ואילך מוסיף נר אחד בכל לילה, עד שבלילה האחרון מדליק שמונה נרות, ואפילו אם היו בני הבית מרובים, לא ידליקו יותר (ש"ע תרעא, ב). (ומנהג האשכנזים שכל אחד מבני הבית מדליק בנפרד (רמ"א שם), אפילו ילדים קטנים שהגיעו לגיל חינוך [כבן שש-שבע] (רמ"א תרעה, ד), מלבד אשתו שאינה מדליקה מפני שאשתו כגופו (מ"ב תרעא, ט).

יב. השמנים והפתילות – כל השמנים והפתילות כשרים להדלקת נרות חנוכה (ש"ע תרעג, א), והוא הדין שמתיר להדליק בנרות שעה [אך יש להמנע מלהדליק בנרות הצבעוניים הדקים, כיון שפעמים רבות אינם דולקים במשך חצי שעה, ונמצא שהברכה היא לבטלה וגם לא יוצאים ידי חובת המצוה]. ומצוה מן המובחר להדליק בשמן זית, מפני שאורו צלול ביותר (רמ"א שם), ועל ידי השמן נעשה הנס (מ"ב שם, ד). ומצוה מן המובחר להדליק בשמן זית הראוי לאכילה (מין הגר"ע יוסף זצ"ל בראש חוברת "כי בא מועד" לפורים; הגר"ש אלישיב זצ"ל; הל' תגים, 457) ולא ב"שמן זית למאור]. וכן מצוה מן המובחר לעשות הפתילה מצמר גפן (מ"ב שם, ב). ומותר לכתחילה להדליק ב"פתיל-צף" (ט). ומן הדין מותר להדליק בשמן ובפתילות שנותרו מההדלקה ביום הקודם (ש"ע שם, ד).

יג. מיקום החנוכי'ה – מצוה להניח נרות החנוכה בטפח הסמוך לפתח משמאל הנכנס (ש"ע תרעא, ז), אפילו אם מדליק בתוך הבית (ע"י בא"ח וישב, ז), כדי שתהיה המזוזה מימין ונרות החנוכה משמאל (ש"ע שם), וכשהוא נכנס ויוצא הרי הוא מוקף במצוות (מ"ב שם, לג).

יד. גובה החנוכי'ה – יש להניח את נרות החנוכה למעלה משלושה טפחים מקרקע הדירה (22.8 ס"מ) ומצוה להניחם בתוך עשרה טפחים (76 ס"מ), ואם הניחם למעלה מעשרה טפחים - יצא ידי חובה (ש"ע תרעא, ו). וההקפדה על הגובה היא ביחס למקום השלהבת ולא על גוף החנוכה (שע"צ שם, לג; כה"ח נב). [ובבית שיש ילדים קטנים העלולים להפיל את הנרות, אין להקפיד בזה].

וכל זה אמור באדם שמדליק הנרות בתוך דירתו ואין לו חלון הפונה לרשות הרבים, אבל אם יש לו חלון הפונה לרשות הרבים, מניח את החנוכה בחלון, אף על פי שהוא גבוה יותר מעשרה טפחים מקרקע הדירה, כדי לפרסם את הנס לרבים (מ"ב שם, כז ושע"צ ז).

ואם הוא גר בקומה גבוהה שהחלון גבוה מקרקע רשות הרבים עשרים אמה (9.12 מטר - בדרך כלל הוא בקומה רביעית), ידליק את החנוכה בתוך ביתו למטה מעשרה טפחים כנ"ל, הואיל ואין בזה היכר כל כך לבני רשות הרבים (לשם), אבל אם כנגד חלונו יש בנין מגורים שיכולים לראות את הנרות, עדיף יותר שידליק בחלון (ע"י חזו"ע לו סני"א; אור"ח ח"ד מב, ז; שבט הלוי ד, סה; ילקו"י קסא).

טו. חטבת הנרות – נכון להכין את הנרות קודם שיגיע זמן ההדלקה, כדי שיוכל להדליק מיד בזמן (מ"ב תרעב, א). וטוב שהאשה תתן את השמן ותכין את הפתילות, והיא סגולה שיהיו בניה תלמידי חכמים (מ"ל כז, כה וע"ע בבא"ח וישב, ח).

★ **כללי בטיחות** – עקב שריפות שארעו מחמת הדלקת הנרות, ראינו לנכון לכתוב כאן כללי בטיחות נחוצים: (1) אין השתמש בחנוכיות

העשויות מחומרים דליקים, העלולים להשרף כאשר הנרות מתכלים (מצוי בחנוכיות של ילדים בגן). (2) יש להדליק הנרות אך ורק בתוך חנוכה או פמוטים. (3) יש להניח החנוכה על משטח יציב בלתי דליק, כגון שיש, זכוכית או מתכת. (4) אין להדליק נרות בסמוך או מתחת לחומרים דליקים, כגון וילונות, ארונות, ספרים. (5) אין להניח את החנוכה במקום שרוח עלולה לגרום להפלת הנרות או להפלת חומר בוער על הנרות. (6) אין להתהלך עם נרות דולקים. (7) יש להרחיק חנוכיות דולקות וגפרורים מהישג ידם של ילדים. (8) הדלקת נרות בידי ילדים תעשה אך ורק בהשגחת מבוגר. (9) אין להשאיר חנוכה דולקת ללא השגחה (פורטס ע"י שרונת כבאות והצלה).

זמן ההדלקה

טז. זמן ההדלקה – זמן הדלקת נרות חנוכה בצאת-הכוכבים (בערך בשעה 5:00 אחה"צ) (ש"ע תרעב, א) (ויש מהאשכנזים שמדליקים בשקיעת החמה (מ"ב שם, א)), ואם לא הדליק בצאת-הכוכבים, העדיפות היא שידליק בתוך חצי שעה לצאת-הכוכבים. עבר זמן זה ולא הדליק, יכול להדליק כל הלילה (ש"ע שם, ב) עד עלות השחר ובברכה (מ"ב שם, יא) (בערך בשעה 5:30 בבוקר, אפילו שאין חצי שעה עד עלות השחר (ילקו"י רס). ועיין להלן בסעיף כ'), וישתדל להדליק בהקדם ככל האפשר. ומי שחוזר לביתו בשעת ערב מאוחרת, יאמר לאשתו שתדליק הנרות בצאת-הכוכבים, וזה עדיף מאשר שידליק בעצמו חצי שעה אחר צאה"כ. אבל אם האשה אינה מסכימה להדליק בלעדיו, רשאי להדליק אחר שיגיע לביתו (ילקו"י רעג; וע"י רבנו, ז). – וצריך שבשעת ההדלקה יהיו הנרות ראויים לדלוק לפחות למשך חצי שעה (ש"ע תרעה, ב) [אבל אין חיוב לשהות ליד הנרות משך חצי שעה, ורשאי לצאת מביתו (אשרי האיש, ד. רמ. ובאר"צ ד. רעח כתב שסובב לשהות), אף אם אינו מדליק בחלון].

יז. אכילה/מלאכה – משהגיע זמן ההדלקה, לא יאכל סעודת קבע (יותר מ-54 גרם פת או עוגה) ואף לא ילמד תורה עד שידליק הנרות. ואם התחיל לאכול או ללמוד - צריך להפסיק ולהדליק. ויש להחמיר אף חצי שעה קודם זמן ההדלקה שלא לאכול סעודת קבע, אך סעודת עראי ואכילת פירות ושתיית משקאות קלים, מותרת אף משהגיע זמן ההדלקה (בא"ח וישב, ז; מ"ב תרעב, י ושע"צ יד; וע"ע ש"ע רלב, ב-ג; רלה, ב; סח; ילקו"י רסג). [ואם הבעל מתעכב בהדלקה, מותר לאשתו וילדיו לאכול סעודת קבע קודם ההדלקה, כיון שיעקר המצוה מוטלת עליו. וכן בית אשכנזי, למנהגם שכל אחד מדליק לעצמו, ידליק ויאכל (סח)].

יח. תפילת ערבית – המתפללים תפילת ערבית מבעוד יום על מנת להדליק נרות חנוכה בצאת-הכוכבים, צריכים להקדים ולקרוא שוב קריאת-שמע בזמנה שמצותה מן התורה, ומיד לאחר מכן ידליקו את הנרות. – והוא הדין אם הגיע זמן ההדלקה, והאדם עדיין לא התפלל תפילת ערבית, יש לו להקדים להתפלל תפילת ערבית, כיון שהיא תדירה יותר וקודמת להדלקת נרות חנוכה (מ"ב תרעב, א; עא). ואם אין לו מנין לתפילה באותה שעה, ידליק ואחר כך יתפלל.

יט. שיעור תורה – בית-כנסת שמתקיים בו שיעור תורה בערב לאחר תפילת ערבית, אם יש חשש שבאם הציבור ילך לביתו להדליק נרות חנוכה בזמן, מקצת מהאנשים לא יחזרו לשיעור, יקיימו את השיעור בזמנו כרגיל, ואחרי השיעור ילכו להדליק נרות בביתם (עג).

כ. שעת לילה מאוחרת – מי שלא הדליק הנרות בתחילת הלילה, וכן בני ביתו לא הדליקו, והגיע לביתו בשעה מאוחרת, וכל בני הבית כבר ישנים, אם יכול להעיר אחד או שנים מבני הבית, כדי שיהיו בשעת הדלקת הנרות, הנה מה טוב, ואם לאו, יברך וידליק לבדו (טז).

הדלקת הנרות

כא. סדר הנרות – המדליק נרות חנוכה, בלילה הראשון מברך שלוש ברכות: (א) אשר קידשנו במצוותיו וציונו להדליק נר חנוכה (שע"ר הכוונות דק"ח ע"ד) (ויש מהאשכנזים שמברכים להדליק נר "של" חנוכה (מ"ב תרעו, א)). (ב) שעשה ניסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה. (ג) שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה. – בשאר לילות החנוכה מברכים את שתי הברכות הראשונות בלבד (ש"ע תרעו א-ב).

– בעל הבית מברך את הברכות קודם שמתחיל להדליק (רמ"א שם, ב), ואשתו וילדיו יעמדו בשעת הברכה והדלקת הנרות (בא"ח וישב, א; מ"ב תרעב, י) ויענו "אמן" (אך לא "ברוך הוא וברוך שמו") [ואולם אין להמתין לכל בני הבית ולהתעכב בשל כך, אלא ידליקו הנרות בזמן]. וידליק רק לאחר שיסיים כל הברכות (רמ"א שם, ב), ולא יפסיק אפילו ברמז עד שידליק [אך רשאי לרמוז שיביאו לו שמן או גפרור, ובדיעבד, אפילו אם דיבר, אינו חוזר ומברך, כל שדיבר לצורך ההדלקה] (ילקו"י תכה).

כב. שכח לברך – אם הדליק את הנרות מבלי לברך, כל זמן שעדיין לא סיים להדליק את כל הנרות של אותו לילה, רשאי לברך את כל הברכות כרגיל, אבל אם כבר הדליק את כל הנרות, לא יברך עוד ברכת "להדליק נר חנוכה" (אפילו שעדיין לא הדליק את השמש), אבל יכול לברך ברכת "שעשה ניסים" (וכן ברכת "שהחינו" בלילה הראשון בלבד (מ"ב תרעו, ד), תוך חצי שעה מההדלקה (עי' קס)). – ואם נזכר רק למחרת שלא בירך שהחינו, מברך שהחינו בשעת ההדלקה בלילה השני, וכן אם שכח בליל שני מברך עד ליל שמיני (ש"ע שם, א).

כג. סדר חזקתה – כשמדליק את הנרות, בלילה הראשון מדליק את הנר הקיצוני מימין. ובלילה השני, מוסיף נר אחד סמוך לו משמאל, ומדליק אותו תחילה, ואחר כך פונה לימין ומדליק את הנר שהדליק אתמול, כי סדר ההדלקה הוא מצד שמאל לכיוון צד ימין (כסדר הכתיבה בשפה האנגלית). ובלילה השלישי, מוסיף נר נוסף משמאל לשני הנרות הראשונים, ומתחיל להדליק את הנר החדש, ואחר כך הנר של אתמול, ואחר כך הנר של שלשום. וכן על זו הדרך בכל יום, עד שבלילה השמיני מדליק תחילה את הנר הקיצוני משמאל, וממשיך להדליק משמאל לימין, ומסיים בנר הימני שהודלק ביום הראשון (ש"ע תרעו, ה), ואת השמש בכל אופן מדליקים באחרונה (ש"ע תרעג, א) (וכש אפשר לקבוע את מיקום השמש, יניחהו בצד ימין של החנוכה (כה"ח שם, מא). וכשמיקומו באמצע החנוכה, מדליגים עליו בעת ההדלקה, ובכל אופן, אין סדר ההדלקה מעכב (מ"ב תרעו, ט ובאה"ל)).

בעת ההדלקה ירחיק את עצמו מצד שמאל, באופן שכשיושיט את ידו יפגע תחילה בנר השמאלי שמדליק ולא יצטרך להעביר על המצוות (מ"ב שם, יא). – ולא יסלק ידו מהנר עד אשר ידליק היטב את רוב הפתילה כדי שתהא השלהבת עולה מחמת הדלקתו ולא מאליה (בא"ח ש"ב נח, טו; באה"ל תרעג, ב ד"ה הדלקה; קכט).

כד. אמירת "הנרות הללו" – לאחר שהדליק את הנר הראשון שהוא העיקרי, אומר את נוסח "הנרות הללו" וכו' (ש"ע תרעו, ד ומ"ב ח) [ואם אינו יודע את הנוסח בעל-פה, יכול לאומרו לאחר שסיים את הדלקת כל הנרות (עי' מ"ב שם, ו וכה"ח כח)], ויאמרנו מילה במילה ולא יוסיף ולא יגרע ממנו, כיון שיש בו ל"ו תיבות [מלבד "הנרות הללו"], כמנין הנרות של כל שמונת הימים [מלבד השמש] (בא"ח וישב, א; מ"ב וכה"ח שם), וכן אומרים "מזמור שיר חנוכה הבית לדוד" (וטוב להזהר שלא יפסיק בדיבור שאינו מענין ההדלקה עד שידליק את כל הנרות [ילקו"י תכה]). [וישנה סגולה לשמירה לכל השנה, לומר כל לילה לאחר הדלקת הנרות שבע פעמים מפסוק "ויהי נועם" עד סוף מזמור "יושב בסתר" [ולא שבע פעמים "ויהי נועם" ופעם אחת "יושב בסתר"] (מ"ח כז, יג; בא"ח וישב, כג)].

כה. חזקתה על ידי קטן – אין לתת לקטן להדליק הנרות להוציא את בני הבית ידי חובתם (ש"ע תרעה, ג ומ"ב יג; בא"ח וישב, יט), אבל אחרי שבעל הבית הדליק את נר החיוב של אותו יום, מותר לתת לילדיו הקטנים שהגיעו לגיל חינוך להדליק את נרות ההידור, כדי לחנכם במצוות ולשמחם (מועד לכל חי כז, לו; כא). [ואת השמש יכולים לתת להדליק אף לקטן שלא הגיע לגיל חינוך].

כו. חזקתה במקום הנחת החנוכה – צריך להדליק את נרות החנוכה במקום שמיניחים אותם, ולא יזיזם ממקומם (ש"ע תרעה, א) כל זמן חיוב הדלקתם שהוא חצי שעה (מ"ב שם, ו). – ואם בעל הבית חולה ואינו יכול לקום מהמיטה, אין להביא לו את החנוכה שיברך עליה ואחר כך יניחהו במקומה, אלא בעל הבית ימנה שליח שידליק נרות החנוכה במקום הנחתם, והשליח יברך וידליק הנרות ולא בעל הבית (קטז).

כז. חזקתה מנר חנוכה – אם בשעת ההדלקה כבה הנר שמדליק עימו את הנרות, אסור להדליקו מנר חנוכה הדולק על מנת להדליק את הנרות הנוספים. וכן המדליק בנרות שעוה גדולים, ולאחר סיום ההדלקה כבה אחד הנרות, אסור להדליקו ישירות מנר חנוכה אחר. – וכל שכן שאסור להדליק נר שאינו של מצוה או סיגריה מנר החנוכה (ש"ע תרעג, א ומ"ב ג ח), אבל כעבור חצי שעה מההדלקה מותר להדליק מנר החנוכה (רמ"א שם).

כח. כבו הנרות – מצות הדלקת נרות חנוכה מתקיימת מיד כשמדליק הנרות, ולכן אפילו אם לאחר ההדלקה כבו כל הנרות, אינו חייב לחזור ולהדליקם (ש"ע תרעג, ב ובאה"ל) [אבל אם כבה נר קודם שהשלים ההדלקה, צריך לחזור ולהדליקו (שצריך שכל נרות היום יהיו דלוקים בשעת ההדלקה. באה"ל שם)], ומכל מקום המחמיר לחזור ולהדליקם תבוא עליו ברכה (בא"ח וישב, ט ועי' רמ"א שם ומ"ב כז; קו קי), אך לא יברך על ההדלקה (רמ"א שם). אבל אם הדליק הנרות במקום שהרוח נושבת או שהאש לא נאחזה בפתילה, והיה צפוי שהנרות יכבו – לא יצא ידי חובה, וצריך לחזור ולהדליקם, ומכל מקום לא יברך שוב על ההדלקה (בא"ח שם; מ"ב שם, כה). ואחר שדלקו הנרות חצי שעה, מן הדין מותר לכבותם [בפרט אם יוצא מביתו וחושש להשאירם דולקים] (ש"ע תרעב, ב) [ומכל מקום לכתחילה טוב להתנות שאינו מקצה השמן אלא למשך חצי שעה (מ"ב שם, ז)].

כט. השתמשות לאור הנרות – אסור להשתמש לאור נרות חנוכה, ואפילו תשימש עראי כגון לבדוק מעות או למנותן לאורו, ואפילו ללמוד תורה - אסור (ש"ע תרעג, א), כדי שיהיה ניכר שהנר הוא לפרסום הנס, ועוד שהוא כמו המנורה שבבית-המקדש שאין משתמשים בה (מ"ב שם, ח), ועל פי הסוד גורם לפגם גדול (בא"ח וישב, יד). ולכן נוהגים להדליק נר נוסף שנקרא "שמש" כדי שאם ישתמש לאורה, יהיה לאור הנוסף, ונוהגים לתת הנר הנוסף יותר גבוה מנרות המצוה (ש"ע שם). ואחר שעבר זמן מצותה, שהוא חצי שעה משעת ההדלקה, מותר להשתמש לאורה (ש"ע תרעב, ב).

ל. חזקתה בבית-הכנסת – מברכים ומדליקים נרות חנוכה בבית-הכנסת כדי לפרסם את הנס (ש"ע תרעג, ז) בין מנחה לערבית עם שקיעת החמה (סס) [והמתפללים ערבית מוקדם בפלג-המנחה, לא ידליקו בברכה [ילקו"י רסו רמח)], כל שיש עשרה אנשים בבית-הכנסת (ואם אין עשרה, אין לברך. אבל אם ידוע שלאחר מכן יבואו עוד אנשים וישלימו למנין ויראו הנרות דולקים, אפשר לברך) (מ"ח כז, לג; נב) [ואם שכחו להדליק, ידליקו לפני "עלינו לשבח" (ו)]. – ומניחים את החנוכה מצד ימין של ארון הקודש, שהוא צד דרום (כמו בבית המקדש (בבא בתרא כה); וברוב המקומות מסדרים את הנרות בין מזרח למערב (רמ"א שם; מח), והמנהג להניחה במקום גבוה אפילו יותר מעשרה טפחים (מ"ב תרעג סס"ק כז). מכבדים בהדלקה את רב בית-הכנסת או אדם אחר, וטוב שלא יתנו לקטן להדליק (מס)].

לא. המדליק נרות בבית-הכנסת, חוזר ומדליק בביתו (רמ"א שם), ומברך את כל הברכות לפני הדלקתו, כדי להוציא את בני ביתו ידי חובתם (מ"ב מח) [ואם גר לבדו, יברך בביתו ברכת "להדליק" בלבד (נד)]. ואחר צאת הקהל מבית-הכנסת מעיקר הדין מותר לכבות החנוכה, אף על פי שלא דלקה חצי שעה, בפרט אם יש חשש שריפה (מח). – ונוהגים גם בשחרית להדליק נרות בבית-כנסת, בלי ברכה [ילקו"י רלו].

תפילות חנוכה

לב. על חניסים – בכל התפילות של חנוכה אומרים "על הניסים" (ש"ע תרפב, א), ומאוד יזהר שלא ישכח לאומרו (מורה באצבע ט, שא), והעצה לכך היא שיתפלל מתוך סידור [מ"ח כז, סז]. ואם טעה ולא אמר על הניסים בתפילה, אם נזכר באותה ברכה קודם שיאמר "ה' בחתימת הברכה, כגון שאמר "ברוך אתה", ונזכר, חוזר ואומר: "מודים אנחנו לך על הניסים" וכו', וממשיך "ועל כולם" וכו'. ואם לא נזכר עד שהזכיר "ה' " - אינו חוזר (ש"ע שם) [ולא יסיים "למדני חוקיך" (קס)]. ונכון שבסוף התפילה כשמסיים "אלוקי נצור", יאמר: "מודים אנחנו לך על הניסים וכו', עד ונודה לשמך הגדול סלה" (מ"ב שם, ד). (ובנוסח על הניסים, יש לומר "ועל הניסים

(מ"ב שם, א: קצב), כמו כן יותר נכון לומר חשמונאי, הן בפתח, והא' נחה, ולא לבטאות את הא' בחיריק חשמונאי (ד).

לג. ברכת חמזון – גם בברכת המזון של חנוכה צריך לומר "על הניסים" בהודאה, לפני "ועל הכל ה' אלקינו אנחנו מודים לך". ואם שכח לאומרו, כל זמן שלא הזכיר שם "ה'" בחתימת הברכה - חוזר, ואם הזכיר שם ה' - אינו חוזר (ש"ע תרפ"ג, א). וטוב שכשיגיע ל"הרחמן", יאמר: "הרחמן הוא יעשה עימנו ניסים ונפלאות כמו שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול וכו'" (רמ"א שם). אבל בברכת "מעין-שלוש" בימי חנוכה, אין מזכירים של חנוכה כלל (ש"ע רח, יב).

לד. תחנון/הלל/קריאת התורה – בכל ימי חנוכה אין אומרים תחנון ונפילת אפיים (רמ"א תרפ"ג, א; קלא, א וד). – ובתפילת שחרית אומרים הלל שלם בברכה, בין יחיד בין ציבור (ש"ע תרפ"ג, א), לפי שבכל יום נוסף נס חדש (מ"ב שם, א). ויזהר בהלל של חנוכה, כי אפילו בחג הפסח אין אומרים הלל גמור, ואילו בחנוכה אומרים הלל גמור שמונה ימים, על כן יאמר אותו בכוונה ובשמחה רבה (בא"ח יושב, כח) [ואם לא קרא ההלל מיד אחר תפילת שחרית, יכול לקרותו עד השקיעה (מגילה כ)]. והנשים פטורות מאמירת ההלל [ואם רוצות, תאמרנה בלא ברכה] (רי"ג). – מוציאים ספר תורה [ואין אומרים "ברוך שמיא"], וקוראים שלושה עולים בפרשת קורבנות הנשיאים (ש"ע תרפ"ד, א) (משום שמלאכת המשכן הושלמה ביום כ"ה בכסליו (מ"ב שם, א)). ואחר מזמור של יום [מבלי לומר "השיר שהיו הלויים וכו'"] אומרים "מזמור שיר חנוכת הבית לדוד" (ובראש חודש יאמרוהו אחר תפילת מוסף לאחר מזמור "ברכי נפשי", הואיל ותדיר ושאינו תדיר - תדיר קודם) (רלב).

שבת-חנוכה

לה. תפילת מנחה – בערב שבת טוב להתפלל תפילת מנחה במנין קודם הדלקת נרות חנוכה (שמאחר ובהדלקת הנרות המוקדמת עשהו כלילה, איך יתפלל מנחה ויעשהו כיום (בא"ח יושב, כ; מ"ב תרע"ט, ב ושע"ח ז' ועוד, מכיון שתפילת מנחה תיקונה כנגד קרבן תמיד של בין-הערבים, ונר חנוכה הוא זכר לנס שנעשה בנרות המנורה, שזמן הדלקתם הוא לאחר הקרבת תמיד של בין-הערבים (שע"ח שם)). ומכל מקום אם אינו מוצא מנין, לא יתפלל ביחידות, אלא ידליק נרות חנוכה בביתו ואחר כך יתפלל מנחה בציבור בבית-הכנסת (שע"ח ז' שם; כה"ח תרע"א, ע"ט; קע"ט). – [ואין לעשות בבית-הכנסת מנין מוקדם בלבד, כל שיש חשש שמחמת כך יחידים מהציבור יתפללו ביחידות, אלא יתפללו מנחה כדרכם. – ובהדלקת הנרות בבית-הכנסת בערב שבת, מאחר שכל הקהל כבר הדליקו נרות חנוכה בביתם ויצאו ידי חובה, יש לברך ברכת "להדליק נר חנוכה" בלבד ללא "שעשה ניסים" (נ). – ובתפילת ליל שבת נוהגים שלא לומר "במה מדליקין" (רמ"א ע"ד, ב)].

לו. הקדמת נרות חנוכה – בערב שבת מדליקים נרות חנוכה תחילה ואחר כך נרות שבת (ש"ע תרע"ט, א), ומברך עליהם כמו ביום רגיל, אף על פי שמדליקים בעוד היום גדול (רמ"א שם), והיינו מזמן פלג-המנחה ואילך (משע"ח 3:5) (מ"ב שם, ב כבס"י תרע"ב, א).

לז. כמות השמן/מיקום החנוכה – בערב שבת, מכיון שאין מדליקים בזמן צאת-הכוכבים כבכל יום, אלא מקדימים להדליק כעשרים דקות לפני שקיעת החמה, לכן צריך להיזהר לתת כמות גדולה יותר של שמן בנרות החנוכה או להניח נרות ארוכים יותר [או "נרוניות"] שדולקים למשך כשעה לפחות [והנוהגים בירושלים להדליק 40 דקות לפני השקיעה, צריכים שידלקו הנרות כשעה וחצי], באופן שהנרות יהיו דולקים חצי שעה אחר צאת-הכוכבים בליל שבת

(מ"ב תרע"ט, ב). – וצריך להזהר במיוחד שלא להעמיד החנוכה במקום שהרוח נושבת, כדי שהנרות לא יכבו (ש"ע תרפ"ג, א ומ"ב א). והחנוכה הינה מוקצה, ואסור לטלטלה.

לב. הדלקת במוצאי שבת – במוצאי שבת מדליקים נר חנוכה בבית-הכנסת ואחר כך עושים הבדלה (ש"ע תרפ"ג, ב), כדי לאחר יציאת השבת ולפרסם הנס (מ"ב שם, ב). ובבית, מבדילים תחילה ואחר כך מדליקים נרות חנוכה (בא"ח יושב, כא). – והנוהגים להחמיר במוצאי שבת שלא לעשות מלאכה עד זמן "רבינו-תם", ימתינו עד לאחר שיגיע זמן זה, ואחר כך ידליקו הנרות (ק"ט) [ואם האשה אינה נוהגת להחמיר כרבינו-תם, יכולה להדליק מיד בצאת השבת (ק"ט)].

לט. אורח בשבת – המתארח אצל אחרים בשבת חנוכה, יוצא מביתו אחר פלג-המנחה, וחוזר לביתו בלילה, ידליק נרות מפלג-מנחה, ויהיו דולקים חצי שעה אחר צאת-הכוכבים, ואם יוצא לפני פלג-המנחה, ימנה שליח שידליק בביתו מפלג-המנחה (ילקו"י ע"ה ותק"ד) [ואם מדליק תמיד בתוך ביתו, באופן הנ"ל שיוצא מהבית מפלג-המנחה, חייב להדליק בחלון הפונה לרשות הרבים, או שיתן כמות שמן באופן שישאר הנר דולק כשיחזור לביתו, או שיצא מביתו דקה אחר צאת"כ, כדי שיהיה פרסום הנס (כן הסכים מרן הראש"ל שליט"א)]. ואם אינו חוזר לביתו אלא לן בבית המארח בליל שבת, יוצא ידי חובה בהדלקתו, ובמוצ"ש כשחוזר לביתו, מדליק את הנרות בברכה בביתו (קנה).

מ. מותר השמן והפתילות – בימי חנוכה, אף אם פכה הנר תוך חצי שעה מזמן ההדלקה, מותר להשתמש בשמן הנותר ולהדליק בו נר חנוכה למחרת או בשאר ימים (מ"ב תרע"ט, ז). וכן אין צריך להחליף הפתילות מידי יום (ש"ע תרע"ג, ד) (ואדרבה, כך הן נוחות יותר להדלקה (מ"ב שם, א)). אבל השמן שנותר מההדלקה של היום השמיני צריך לשורפו בפני עצמו, כיון שהוקצה למצותו, ואסור להשתמש בו. והאיסור הוא דוקא כשכבה הנר תוך חצי שעה מההדלקה, אבל אם כבה הנר לאחר חצי שעה, מותר להשתמש בו לכל דבר (ש"ע תרע"ט, ד). כל שכן שמותר להשתמש במה שנותר בבקבוק השמן או בחבילת הנרות (באה"ל שם, ד"ה הצריך), ואפילו בתוך ימי החנוכה (עי' מ"ב תרע"ג, כא). – כמו כן יש לשרוף את הפתילות שהשתמשו בהן בחנוכה (עי' טו"ב ס"ס תרע"ג, ח"א קנ"ד, לא; קיצושי"ע קלט, ס). ואם התנה בשעת נתינת השמן והפתילות בנרות חנוכה, שאם יכבו הנרות אפילו בתוך חצי שעה, יוכל ליהנות מהם, אין צריך לשרוף את הנותר ביום השמיני (קס"ד).

ניתן להשיג את העלון באתר מאור לפסגה: www.maorlapisga.org

העלון מוקדש לרפואת נדב בן ג'נט, דניז בת ג'ולייט, ברכה יעל בת רבקה, מיכל אפרת בת יעל. להנחלת בן בנימין יהושע בן עדנה, אפיף בת שולמית, אלון בן אביגיל רבקה, יענת בת רחל, שלמה עמאר בן סולטנה, משה אשורי. זיווג חגון לאורטל בת תמר, יעל בת רבקה. ולעילוי נשמת יעל בת רבקה, שרה בת פלור, ויקטוריא בת אסטריא, רוזה בת קדו, אהרון בן תמר, אברהם בן שרה, סימי בת ימנה, משולם בן צבי, שלום בן סוליקה, ר' שמעון בן איז'ה, סעדה בת רחל, דוד בן אסתר, מרסדס בת תמר, מסעוד בן אונישא, ששון בן שרה, חיים חי מנחם בן בלנש, דוד בן דורית, יעקב בן רחנה, הרב חיים בן סעדה, מרדכי בן סולטנה, ג'ריה בת עסילה, יעקב חיים בן מרסדס, מזל בת גוהר וזהבה, רפאל חיים בן חביבה, אברהם בן פרחח, ישועה בן רחל, מסעודה בת תמו, דניאל בן סעדה, מלקום מרדכי בן יעקב סנדר, דניאל נתן בן רפאל.

סדר הדלקת נרות חנוכה

קודם ההדלקה יברך: (א) בְּרוּךְ אַתָּה ה', אֱ-לֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוְּנוּ לְהַדְלִיק נֵר חֲנֻכָּה.

(ב) בְּרוּךְ אַתָּה ה', אֱ-לֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁעָשָׂה נְסִים לְאַבְוֹתֵינוּ, בְּיָמֵים הָהֵם בְּזִמְנֵי הַזֶּה.

(בלילה הראשון מברך גם: בְּרוּךְ אַתָּה ה', אֱ-לֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהַחַיִּינוּ וְקִיָּמְנוּ וְהִגִּיעָנוּ לְזִמְנֵי הַזֶּה).

אחר שידליק יאמר: הַנְּרוֹת הַלָּלוּ אֲנַחְנוּ מְדַלְּקִים – עַל הַנְּסִים, וְעַל הַתְּשׁוּעוֹת, וְעַל הַנְּפִלְאוֹת, שֶׁעָשִׂיתָ לְאַבְוֹתֵינוּ עַל יְדֵי כְּהֻנְיָהּ הַקְּדוֹשִׁים וְכָל שְׁמוֹנַת יְמֵי חֲנֻכָּה הַנְּרוֹת הַלָּלוּ קִדְּשׁ, וְאֵין לָנוּ רִשׁוֹת לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם, אֲלָא לְרִאֲוָתָם בְּלִבְד, כְּדִי לְהוֹדוֹת לְשִׁמְךָ, עַל נְסִיךָ וְנִפְלְאוֹתֶיךָ וְיִשׁוּעוֹתֶיךָ. ואחר כך נוהגים לומר "מזמור שיר חנוכת הבית לדוד", ו' פעמים מפסוק "ויחי נועם" עד סוף "יושב בסתר".